

PROBLEME DE ARHIVISTICĂ

Aspecte referitoare la situația fondurilor și colecțiilor dispersate la diferite filiale județene

NATAȘA POPOVICI, IONEL SECĂREANU

Evoluția în timp a neamului românesc pe această „placă turnantă a Europei”, cum numea Balcanii Nicolae Iorga — loc de întâlnire și confruntare a sferelor de influență ale panslavismului, germanismului și mahomedanismului otoman —, a făcut ca neamul românesc să piardă, prin diseminare administrativă, mare parte din fondul său arhivistic național. De asemenea, istoria constituirii sistemului Arhivelor Statului, lipsa permanentă a spațiului de depozitare au făcut ca fondurile și colecțiile arhivistice românești să sufere dispersări, fragmentări și chiar pierderi.

În momentul de față, în Arhivele Statului 1.028 fonduri și colecții sint împărțite între mai mulți deținători sau se află în depozite zonale diferite de cele ale creatorilor lor. Cu siguranță, nu am fi făcut o problemă din aceasta dacă o serie de activități și de acțiuni nu ar fi impus o analiză a situației în ordinea argumentelor:

1. Condițiile de păstrare și repartiziia spațiului

Situația spațiilor de păstrare libere relevă o nouă formă de repartizare pe sistem, deși necesitățile de preluare sunt, în linii mari, aceleași. Astfel, necesitățile sunt de circa 120 km.l. arhivă pe ansamblul țării, iar posibilitățile sunt de numai 48.225 km.l., deci aproximativ 40% din necesități.

În baza raportărilor filialelelor și a controalelor efectuate s-a constatat că există diferențe mari de spații de depozitare disponibile. Astfel, la Filiala Arhivelor Statului Alba există 6.222 m.l. disponibili, la Bistrița-Năsăud — 2.500 m.l., față de spațiul limitat de la Covasna — 12 m.l. sau de la Tulcea — 3 m.l. Totodată, trebuie amintit și faptul că arhiva se păstrează la unele filiale (ex. Cluj, Covasna, Caraș-Severin) în spații improprii, pe cind filiale ca Sălaj, Bistrița-Năsăud, Bihor dispun atit de spațiu, cât mai ales de condiții bune de păstrare a materialului arhivistic.

2. Principiile

* Literatura de specialitate folosește o terminologie bogată pentru definirea principiilor arhivistice, dar analiza acesteia a demonstrat că, de fapt, avem de-a face cu următoarele 3 principii de bază:

A. *Principiul unității fondului* sau principiul provenienței în raport de creator, potrivit căruia totalitatea materialelor documentare create de același subiect, persoană juridică sau fizică, reprezintă un lucru în sine, astfel încât, indiferent de evenimentele la care au fost supuse în decursul tim-

pului, ele reprezintă componente ale aceluiași lot. Această formă de grupare, pe lângă caracterul obiectiv pe care-l are, poate asigura interdependența dintre documentele create în diferite perioade ale existenței creatorului, precum și între cele ale diferiților creatori din aceeași perioadă istorică. De asemenea, satisface necesitățile de ordin juridic prin menținerea inalterabilă a identității creatorului cu materialul documentar, a cursului desfășurării activității acestuia în multiplele relații cu terții și toate efectele izvorâte din acestea. La gruparea materialelor documentare în fonduri, problema cea mai importantă o constituie determinarea creatorului și a limitelor extreme ale activității lui.

B. *Principiul respectului pentru creatorul de fond*, și anume menținerea în prelucrarea fondurilor, prin operațiunile arhivistice, a sistemului de constituire a arhivei așa cum s-a făurit creatorul său.

C. *Principiul teritorialității*, principiu care trebuie să țină seama de originea teritorială a fiecărui fond arhivistic, de concentrarea într-un singur loc în spațiu de formare. Concentrarea este indiferentă de situația administrativă a țării.

Conceptul de recuperare a arhivelor a existat de-a lungul timpului. La început s-a formulat principiul ca soarta arhivelor să fie legată de soarta teritoriului care le-a creat și căruia îi erau necesare, în primul rând pentru bunul mers al administrației. Acesta s-a aplicat atât statului (schimbări teritoriale), cât și particularilor (împărțiri de moșii între succesori). Dar statut de principiu acest lucru s-a obținut prin stipulațiile tratatelor internaționale de pace, în special după campaniile de cuceriri ale lui Napoleon. Astfel, în toate tratatele din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, care cuprindeau articole privitoare la anexări sau cedări de teritorii există și clauze referitoare la arhivele acestor teritorii. Abia după aceea a apărut și interesul pentru istoric. Statele și-au cerut documentele naționale care, dintr-un motiv sau altul, erau în arhive străine.

În ceea ce ne privește, din datele pe care le deținem, foarte multe documente — unele de o importanță deosebită pentru istoria noastră — au ajuns de-a lungul anilor și pe diverse căi în Rusia, Ungaria, Austria, Turcia, Polonia, Cehia și Slovacia, Ucraina etc. Practica internațională și prevederile unor tratate internaționale par a ne fi favorabile în inițierea unor acțiuni care vizează recuperarea acestui tezaur de documente românești.

Relativ la arhivele privind istoria României trebuie să menționăm că art. 93, 191, 193 din Tratatul de pace de la Saint-Germain, încheiat cu Austria în 1919, și art. 77, 175—178 din cel de la Trianon, semnat cu Ungaria în anul 1920, stabileau retrocedarea către România a actelor aparținând administrației civile, militare, financiare, judecătorești ale teritoriilor cedate, a documentelor ridicate din teritorii și aparținând statului, administrațiilor publice și persoanelor particulare, precum și a actelor care „au o legătură directă” cu istoria teritoriilor cedate.

În ciuda unor tratative numeroase, (Sèvres — 1920, Roma — 1920, Viena — 1920, Belgrad — 1923, București — 1924 ș.a.), problemele recuperării documentelor istorice privind Transilvania, Bucovina, Banatul și Basarabia nu au fost rezolvate, datorită împotrivirii deținătorilor. De aceea, în 1945, la tratativele de pace de după cel de-al doilea război mondial, pro-

blema arhivelor create pe teritoriul românesc a fost reluată, dar fără rezultatele scontate.

Pe de altă parte, în baza Convenției de armistițiu din septembrie 1944 (art. 12) și a art. 23 al Tratatului de pace din februarie 1947, România a fost obligată să retrocedeze Uniunii Sovietice întreaga arhivă istorică a Basarabiei, precum și fondurile administrative create de administrația românească din Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herței, dar aceste documente, potrivit publicațiilor moldovenești, nu au intrat în Arhivele Naționale ale Republicii Moldova.

3. Activitatea de pregătire pentru fondul de asigurare

Fondurile și colecțiile arhivistice propuse pentru fondul de asigurare se microfilmează în întregime, aceasta presupunând unitatea fondurilor sau a colecțiilor respective. În cadrul operațiunii de pregătire pentru microfilmare, unitatea fondului (colecției) — ca principiu — a fost susținută de mai multe filiale, printre care amintim: Bistrița-Năsăud, Sălaj, Satu-Mare, Mureș, Iași etc.

În consecință, se pune alternativa teritualizării sau a menținerii statu-quo-ului. Argumentele favorabile realizării acțiunii:

- a. Principal, s-ar asigura unitatea fondurilor și teritualizarea lor.
- b. Administrativ — pentru o bună gestionare a Fondului Arhivistic Național și pentru o prelucrare arhivistică corectă și completă (ex. ordonarea, selecționarea, inventarierea, pregătirea pentru microfilmare presupun cunoașterea întregului complex de informații pe care îl transmit documentele).
- c. Microfilmarea s-ar realiza în condiții mai bune.
- d. Valorificarea științifică a informațiilor istorice cu caracter local (zonal, regional).
- e. În cazuri speciale (război, calamități naturale), selecția valorilor locale primează în psihologia de stress a individului supus obișnuitului „patriotism local”.

Argumente contra:

- a. Fragmente de fonduri sau colecții care au intrat în circuitul științific, cu menționarea locului de depozitare. O modificare a situației ar deservi pe autor, trimerile sale devenind, cel puțin parțial, false.
- b. Deplasarea și mutarea documentelor, mai ales a celor vechi, presupun probabilități de degradare și chiar de rătăcire și pierdere a lor.
- c. Orice mutare de documente istorice impune cheltuieli financiare și de forță de muncă, ceea ce, în condițiile bugetare actuale, este relativ greu de realizat.

În concluzie, unificarea documentelor aparținând aceluiași fonduri într-un singur depozit este teoretic o situație rezolvabilă, dar trebuie analizată de la caz la caz și în funcție de condițiile și specificul fiecărei filiale în parte.